

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Οι Έλληνες κάτω από την οθωμανική και τη λατινική κυριαρχία (1453-1821)

1. Αντιστοιχίστε τους όρους της στήλης Α' με τους ορισμούς της στήλης Β'.

Στήλη Α'	Στήλη Β'
1. Σουλτάνος τέχνες	α. Αυτός που ασχολείται με τα γράμματα και τις τέχνες
2. Λόγιος	β. Μεταστροφή κάποιου στο Ισλάμ
3. Κεφαλικός φόρος	γ. Βασιλιάς των Οθωμανών
4. Εξισλαμισμός	δ. Είδος φορολογίας

Απάντηση: 1γ, 2α, 3δ, 4β

2. Τοποθετήστε τους όρους στη στήλη που ταιριάζουν: Πατριάρχης, καθολικοί, μουσουλμάνοι, Σουλτάνος, ορθόδοξοι, τουρκικά, ιταλικά, ελληνικά, λιοντάρι Αγίου Μάρκου, Αγία Σοφία, Μέκκα

Οθωμανοί	Έλληνες	Βενετοί
μουσουλμάνοι	Πατριάρχης	καθολικοί
Σουλτάνος	ορθόδοξοι	ιταλικά
τουρκικά	ελληνικά	λιοντάρι Αγίου Μάρκου
Μέκκα	Αγία Σοφία	

3. Συμπληρώστε τα κενά που υπάρχουν στο παρακάτω κείμενο:

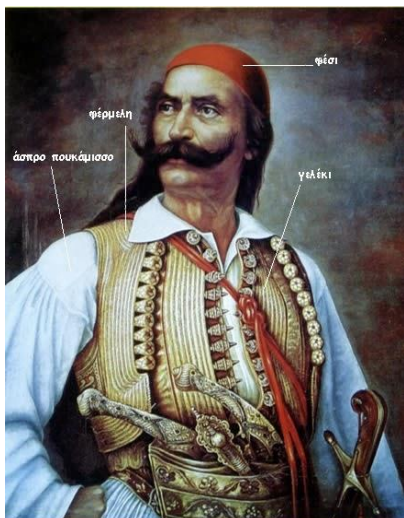
Μέσα σε δυο αιώνες (15ος - 17ος αιώνας) οι **Οθωμανοί Τούρκοι** κατέκτησαν ολόκληρη σχεδόν την Χερσόνησο. Οι δυο πρώτοι αιώνες της **Τουρκοκρατίας** ήταν οι δυσκολότεροι για τους Χριστιανούς. Αρκετοί κάτοικοι **μετακινήθηκαν σε ορεινούς** τόπους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ενώ αρκετοί **λόγιοι** έφυγαν στη Δυτική Ευρώπη. Τελικά όμως οι **υπόδουλοι** Έλληνες κατάφεραν να διαφυλάξουν, με τη βοήθεια και της Εκκλησίας, τρία βασικά στοιχεία της **ταυτότητας** τους: τη **θρησκεία**, τη **γλώσσα** και την **παράδοση**.

4. Αντιστοιχίστε τους όρους της στήλης Α' με τους ορισμούς της στήλης Β'.

Στήλη Α'	Στήλη Β'
1. Κλέφτες	α. Επικεφαλής της Ορθόδοξης Εκκλησίας
2. Φαναριώτες	β. Κοινοτικοί άρχοντες
3. Αρματολοί	γ. Έλληνες άρχοντες της Κωνσταντινούπολης
4. Πατριάρχης	δ. Ανυπότακτοι στους Τούρκους
5. Δημογέροντες	ε. Ένοπλα βοηθητικά σώματα των Τούρκων

Απάντηση: 1δ, 2γ, 3ε, 4α, 5β

5. Παρατηρήστε την ενδυμασία του κλέφτη από τη σχετική εικόνα του βιβλίου σας και προσπαθήστε να την περιγράψετε.

Οι Έλληνες την περίοδο της Επανάστασης στο κεφάλι φορούσαν ένα μικρό στρογγυλό και κοφτό κόκκινο **φέσι**, που γύρω στη βάση του το τύλιγαν με **μαντιλοδεσιά**. (Πρόκειται για τουρκική επίδραση.) Από το φέσι ξεχύνονταν ως τις πλάτες τα καλοχτενισμένα μακριά μαλλιά τους, τα οποία μάλιστα φρόντιζαν ιδιαίτερα και αρνούσαν να τα κόψουν. Για να γυαλίζουν μάλιστα και να στέκουν καλοχτενισμένα, τα άλειφαν με λάδι ή **μεδουλάρι**, αλοιφή καμωμένη από μεδούλι και μυρωδικά. Οι Μοραΐτες συνήθιζαν πιο μακριά τα μαλλιά τους απ' τους Ρουμελιώτες. Ξακουστά ήταν τα ξανθά και σγουρά μαλλιά των Μαυρομιχάληδων. Στο κορμί φορούσαν εσωτερικά το **άσπρο**

πουκάμισο πάντα ξεκούμπωτο και ανοιχτό μπροστά στο στήθος, χειμώνα καλοκαίρι. Από πάνω φορούσαν το **γελέκι** και πάνω από το γελέκι τη **φέρμελη** με δυο αράδες ασημοκεντημένα μεγάλα κουμπιά. Από κάτω ζωσμένη στη μέση κρεμόταν γύρω τους η **φουστανέλα**. Το μήκος της διέφερε ανάλογα με την ηλικία αυτού που τη φορούσε. Στους καπεταναίους και τους γέροντες ήταν μακριά μέχρι το γόνατο και πιο κάτω ακόμα, με πυκνές και πολλές πτυχές, δίπλες ή **λαγκιόλια** όπως τις λέγανε. Για τα παλικάρια και τους νεότερους ήταν κοντή η φουστανέλα ως τους μηρούς και πιο ελαφριά με λιγότερες δίπλες. Τα πόδια τους τα σκέπαζαν ως πάνω με μακριές άσπρες κάλτσες, που τις λέγανε **βλαχόκαλτσες**.

Παπούτσια τους ήταν τα **τσαρούχια**, όχι όμως με φούντα μπροστά αλλά μυτερά. Τα έφτιαχναν με ακατέργαστο βοδινό δέρμα και ήταν πολύ ελαφρά και γερά. Στα πόδια τους τα στήριζαν δένοντάς τα γύρω στη γάμπα τους με φαρδιά λουριά – τις **θηλιές**. Οι φτωχότεροι φορούσαν τα **γουρνοτσάρουχα**, που φτιαγμένα από δέρμα χόιρου.

Συμπλήρωμα στην κύρια **σελλάχι**. Ήταν φτιαγμένο μαύρη, και είχε θήκες. Το παραδοσιακό ζωνάρι και δένεται στη μέση του αρματωμένου με λουρίδα. Στις εσωτερικές θήκες του σελλαχιού έβαζαν το ασημένιο **τάσι** τους για να πίνουν νερό, το **τσαγκαροσούβλι** για να μπαλώνουν τα τσαρούχια τους, την **«ώρα»** τους, όπως λέγανε το ρολόι, κι' αν ξέρανε γράμματα και μπορούσαν να χαράζουν την υπογραφή τους, το ασημένιο **καλαμάρι** με το φτερό. Σε κάποια άκρη πάντα θα βρισκόταν και το αντίδοτο για τα δηλητήρια, το **παντσεχρί**. Την εποχή εκείνη δεν μπορούσε να νοηθεί η φορεσιά χωρίς τα **άρματα**. Ήταν αναπόσπαστο μέρος. Δεν είχε σημασία αν κάποιος ήταν πλούσιος ή φτωχός, καπετάνιος ή παλικάρι, το μεράκι για τα άρματα ήταν το ίδιο. Τις περισσότερες φορές

φορεσιά τους ήταν το από τσόχα κόκκινη, σπάνια σαλλάχι αντικατέστησε το

Ντουφέκι της οικ. Τομπάζη

Η «Ασήμω» σπάθι του Οδυσσέα Ανδρούτσου

Όπλα Γ. Φαριμάση

Γιαταγιάν Μακρυγιάννη

Οπλισμός Θ. Καλακατριώνη

τα άρματα δεν ήταν αγορασμένα, αλλά λάφουρα αρπαγμένα από το χέρι ή το σώμα του εχθρού.

Από το σελλάχι ξεπετάγονταν πάντα δυο δίδυμες **κουμπούρες** και στην εξωτερική του πλευρά ήταν πιασμένο το **γιαταγάνι**. Το γιαταγάνι ήταν μαχαίρι με μισό μέτρο λάμα ή και περισσότερο, φτιαγμένο από γερό ατσάλι. Τα πιο καλά γιαταγάνια ήταν της Δαμασκού, γνωστά με το όνομα δαμασκή. Ήταν τόσο γερά που τρυπούσαν λαμαρίνα και άντεχαν να κόψουν χοντρή αλυσίδα. Το γιαταγάνι είχε τη λαβή αργυροσκαλισμένη και το θηκάρι του [ασημοκαπνισμένο](#) και στολισμένο με γοργόνες και άγρια πουλιά. Μερικές φορές το θηκάρι ήταν από τομάρι αγριομερινού ή φιδιού.

πηγή: http://www.istorikathemata.com/2010/03/1821_23.html

6. Συζητήστε στην τάξη για τους τρόπους καλλιέργειας και τη χρησιμότητα των βασικών αγροτικών καλλιεργειών επί Τουρκοκρατίας (σιτάρι, βαμβάκι, λάδι, κρασί). Αφού συγκεντρώσετε πληροφορίες από εγκυκλοπαίδειες και το διαδίκτυο (ιστοσελίδα <http://www.fhw.gr>), εντοπίστε τους λόγους για τους οποίους καθεμία ήταν –και εξακολουθεί μέχρι και σήμερα να είναι– απαραίτητη.

Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας στις καλλιέργειες κυριαρχούν τα δημητριακά κυρίως το σιτάρι, το οποίο καλλιεργείται και στις ορεινές και στις πεδινές περιοχές. Οι εργασίες σποράς γίνονταν με πρωτόγονα μέσα: οι αγρότες χρησιμοποιούν το ίδιο άροτρο που χρησιμοποιούσαν οι αγρότες την εποχή του Ησίοδου. Ο **θερισμός** γινόταν το καλοκαίρι.

Θέριζαν με το **δρεπάνι** και συγκέντρωναν τα κομμένα στάχυα σε **θημωνιές**. Το αλώνισμα γινόταν στο αλώνι με **αδοκάνα** ή ντουκάνα που την έσερναν ζώα. Τον Μάρτιο έσερναν το καλαμπόκι. Η καλλιέργεια του καλαμποκιού διαδόθηκε ιδιαίτερα τον 17ο αιώνα, επειδή οι κάτοικοι της υπαίθρου και οι φτωχοί κατανάλωναν καλαμποκίσιο ψωμί που ήταν φθηνότερο απ' το σταρένιο. Η καλλιέργεια του **βαμβακιού** γνωρίζει μεγάλη ανάπτυξη στα τέλη του 18ου αιώνα στη Μακεδονία και κυρίως στην εύφορη πεδιάδα των Σερρών. Μεγάλη διάδοση γνωρίζει και η καλλιέργεια της κορινθιακής **σταφίδας** τόσο στην Πελοπόννησο όσο και στην περιοχή του Μεσολογίου. Στις δεντροκαλλιέργειες κυριαρχεί η ελιά, η οποία καλλιεργείται όπου επιτρέπει το κλίμα. Σπουδαία κέντρα παραγωγής ελαιόλαδου είναι η Κρήτη, η Πελοπόννησος, η Αθήνα.

Η παραγωγή αυτών των προϊόντων κάλυπτε κυρίως τις διατροφικές ανάγκες των κατοίκων (λάδι, σιτάρι, κρασί), ενώ το βαμβάκι ήταν απαραίτητο για την παραγωγή ρουχισμού αλλά και διάφορων ειδών για το σπίτι.

Την τελευταία περίοδο της Τουρκοκρατίας οι πρώτες αυτές ύλες θα επιτρέψουν την οικονομική ανάπτυξη των περιοχών παραγωγής, καθώς αναπτύσσεται το εξαγωγικό εμπόριο κυρίως με τη Γαλλία και την Αγγλία. Η οικονομική ανάπτυξη θα οδηγήσει στην αύξηση του πληθυσμού και στη δημιουργία αξιόλογων αστικών κέντρων. (πηγή για την αγροτική παραγωγή στην Τουρκοκρατία Σπύρος Ασδραχάς, *Ιστορία Ελληνικού Έθνους* τόμ. ΙΑ)

Το σιτάρι, η ελιά και το αμπέλι είναι καλλιέργειες που συνδέονται με τους [λαούς της Μεσογείου](#) από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, καθώς είναι από τα πρώτα φυτά που γνώρισαν, βελτίωσαν και καλλιεργήσαν οι άνθρωποι που κατοίκησαν στην εσωτερική αυτή θάλασσα. Τα προϊόντα που παράγονται από τις πρώτες αυτές ύλες, δηλαδή το ψωμί, το λάδι και το κρασί, αποτελούν εδώ και αιώνες τη βάση της αγροτικής

οικονομίας και λόγω της σημασίας τους για τη διατροφή των ανθρώπων, έχουν αποκτήσει ιερό και συμβολικό χαρακτήρα. Έτσι για τους αρχαίους Έλληνες τα τρία αυτά πολύτιμα διατροφικά στοιχεία ήταν ιερά και προστατεύονταν από τους αντίστοιχους θεούς, τη Δήμητρα, την Αθηνά και τον Δίονυσο. Το ίδιο σημαντικοί ήταν και οι τόποι παραγωγής των προϊόντων αυτών (αλώνια, λιοτριβία, μύλοι, πατητήρια κ.λπ.), όπως φαίνεται από τους αμέτρητους λαϊκούς μύθους και παραδόσεις που συνδέονται με τους τόπους αυτούς.

Σήμερα τα αγροτικά αυτά προϊόντα εξακολουθούν να καλλιεργούνται στη χώρα μας, όπως και στις υπόλοιπες χώρες της Μεσογείου, και μάλιστα η παραγωγή τους είναι τόσο μεγάλη που όχι μόνο καλύπτει τις εσωτερικές ανάγκες, αλλά και εξάγονται σε ολόκληρο τον κόσμο.

(•βίντεο για το κρασί, σιτάρι, λάδι : *Είδαν τα μάτια μας γιορτές...*)

<https://www.youtube.com/watch?v=UMqSCSm9Y9E&feature=youtu.be>

•για το παραδοσιακό αλώνισμα: <http://kopanakinews.wordpress.com/2009/08/03/432-11/>

7. Τοποθετήστε τις πόλεις στη στήλη που ταιριάζουν: Θεσσαλονίκη, Ύδρα, Μοσχόπολη, Ιωάννινα, Χίος, Κοζάνη.

Πόλεις-λιμάνια	Πόλεις χωρίς λιμάνι
Θεσσαλονίκη	Μοσχόπολη
Ύδρα	Ιωάννινα
Χίος	Κοζάνη

8. Συμπληρώστε στον χάρτη τα εξής τοπωνύμια Κοζάνη, Μοσχόπολη, Ιωάννινα, Βόλος, Κεφαλληνία, Μάνη, Σμύρνη.

9. Υπογραμμίστε με κόκκινο χρώμα τις παροικίες, όπου κατά την προεπαναστατική περίοδο εγκαταστάθηκαν κυρίως Μακεδόνες πρόσφυγες και με πράσινο εκείνες, όπου εγκαταστάθηκαν Πόντιοι. Κατόπιν μπορείτε να ανατρέξετε στο χάρτη του Βιβλίου της Γεωγραφίας (σ. 99) και να εντοπίσετε με τη Βοήθεια του δασκάλου και των συμμαθητών σας σε ποιες χώρες βρίσκονται αυτές οι περιοχές σήμερα.

Μακεδόνες: Βιέννη, Τεργέστη, Πέστη, Κέτσικμετ, Νόβισαντ, Ζέμουν, Βελιγράδι, Μίσκολτς, Τοκάι

Πόντιοι: Οδησσός, Νικολάιεφ, Μαριούπολη, Ταγανρόγκ

- 10. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, διαβάστε τους παρακάτω στίχους από τον Ερωτόκριτο και αναζητήστε πληροφορίες για το έργο και τον δημιουργό του σε εγκυκλοπαίδειες και στο διαδίκτυο, στις ιστοσελίδες http://www.greek_language.gr και <http://anemi.lib.uoc.gr>.**

•Για τον ποιητή του *Ερωτόκριτου* ξέρουμε με βεβαιότητα μόνο όσα ο ίδιος μας αναφέρει στον επίλογο του έργου του.: Βιτσέντζος είν' ο Ποιητής, κι' εις τη γενιά Κορνάρου, που να βρεθεί ακριμάτιστος, όντε τον πάρη ο Χάρος. Στη Στείαν εγεννήθηκε, στη Στείαν ενεθράφη, εκεί 'καμε κι εκόπιασε ετούτα που σας γράφει.

Ο Βιτσέντζος Κορνάρου γεννήθηκε και μεγάλωσε στη Σητεία. Στη Σητεία έγραψε και τον Ερωτόκριτο. Παντρεύτηκε στο Ηράκλειο. Αυτές είναι οι μόνες σίγουρες πληροφορίες που έχουμε. Πολλές είναι οι εκδοχές για τη καταγωγή και τη ζωή του ξεχωριστού αυτού δημιουργού. Πιθανό είναι ότι ανήκε στην εξελληνισμένη βενετοκρατική αριστοκρατική οικογένεια των Κορνάρων και να ήταν αδερφός του πλούσιου κτηματία και λόγιου Ανδρέα Κορνάρου, ο οποίος στη διαθήκη του το 1611 κληροδοτεί στον αδερφό του Βιτσέντζο τα βιβλία του. Οι ερευνητές προσπάθησαν να ταυτίσουν τον ποιητή με πολλούς Βιτσέντζους Κορνάρους, αλλά όλα τα στοιχεία της αυτοπαρουσίασης του ποιητή στο τέλος του *Ερωτόκριτου* τα διαθέτει στη βιογραφία του μόνο ο Βιτσέντζος Κορνάρου του Ιακώβου, που

γεννήθηκε στις 26 Μαρτίου 1556 στο χωριό Τραπεζόντα της Σητείας, όπου η οικογένειά του διατηρούσε μεγάλη περιουσία και έζησε εκεί περίπου 35 χρόνια ζώντας τη ζωή του φαιουδάρχη γαιοκτήμονα.

Μετά τις 20 Μαρτίου 1585 ο Βισσέντζος Κορνάρος εγκαταστάθηκε στο Ηράκλειο (τότε Κάστρο, Μεγάλο Κάστρο ή Χάνδακας), κοντά στους δύο αδελφούς του, τον Ιωάννη Φραγκίσκο και τον Ανδρέα, όπου απέκτησε, από προίκα ή με αγορές, μεγάλη περιουσία. Είχε μεγάλα φιλολογικά ενδιαφέροντα και ήταν ένα από τα πιο δραστήρια μέλη της Ακαδημίας των Stravagananti του Χάνδακα, που είχε ιδρύσει ο αδελφός του Ανδρέας. Στις 8 Σεπτεμβρίου 1590 παντρεύτηκε, στον ναό της μονής της Αγίας Αικατερίνης των καλογραίων, τη Μαριέττα Ζενο, με την οποία απέκτησε δύο κόρες, την Κατερίνα και την Ελένη. Ήταν μέλος του Συμβουλίου των Ευγενών του Χάνδακα. Σε όλη τη ζωή του, διαμένοντας αρχικά στη Σητεία και αργότερα στον Χάνδακα, ανέλαβε διάφορα αξιώματα. Κατά την περίοδο της πανούκλας των χρόνων 1591-1593 ανέλαβε τα καθήκοντα του υγειονομικού επόπτη στο Ηράκλειο. Πέθανε μετά τις 12 Αυγούστου 1613 και θάφτηκε στο μοναστήρι του Αγίου Φραγκίσκου, πλάι στη σύζυγό του Μαριέττα. (πηγή: <http://www.creteinfo.gr/crete/people/kornaros/index.html>)

Ο *Ερωτόκριτος* είναι ένα ποίημα που αποτελείται από 10.000 στίχους και μας διηγείται την ερωτική ιστορία του Ερωτόκριτου και της Αρετούσας, τις δυσκολίες και τα βάσανά τους μέχρι το αίσιο τέλος. Ο Κορνάρος, δημιουργός του έργου, επηρεασμένος από την Αναγέννηση τοποθετεί τη δράση στην αρχαία Αθήνα. Η Αρετούσα είναι η μοναχοκόρη του βασιλιά Ηρακλή και ο Ερωτόκριτος ο γιος του συμβούλου του. Ο Ερωτόκριτος ερωτεύτηκε την Αρετούσα, αλλά λόγω της κοινωνικής τους διαφοράς δεν μπορεί να της φανερώσει τον έρωτά του. Πηγαίνει όμως κάθε βράδυ κάτω από το παράθυρό της και της τραγουδάει. Η Αρετούσα τον ερωτεύεται αλλά ο Ερωτόκριτος θεωρώντας ότι ο έρωτάς του δεν θα έχει αίσιο τέλος, ξεγιτεύεται. Κατά την απουσία του η Αρετούσα ανακαλύπτει την ταυτότητά του και όταν εκείνος επιστρέφει, του δείχνει ότι ανταποκρίνεται στα αισθήματά του.

Στο β' μέρος του έργου ο ποιητής μάς περιγράφει το κονταροχτύπημα που οργάνωσε ο βασιλιάς για να διασκεδάσει η κόρη του. Στον αγώνα παίρνουν μέρος παλικάρια από όλη την Ελλάδα. Φυσικά νικητής είναι ο Ερωτόκριτος. Οι νέοι συναντιούνται τα μεσάνυχτα, μπρος από ένα σιδερένιο παράθυρο στο παλάτι. Όταν όμως το μαθαίνει ο βασιλιάς, έξαλλος στέλνει τον Ερωτόκριτο εξορία και την Αρετούσα στη φυλακή. Στο μεταξύ όμως είχε ξεσπάσει πόλεμος ανάμεσα στην Αθήνα και στους Βλάχους· ο Ερωτόκριτος με τη βοήθεια ενός μαγικού υγρού, αλλάζει εμφάνιση, βοηθά τον βασιλιά του και στην αποφασιστική μάχη κερδίζει τον Άριστο, τον ανεψιό του Βλάχου βασιλιά. Στο τέλος ο βασιλιάς δίνει την κόρη του και το βασίλειό του στον άγνωστο που τον έσωσε, και εκείνος έπειτα διάφορες περιπέτειες θα φανερώσει ότι είναι ο Ερωτόκριτος.

11. Αντιστοιχίστε τους όρους της στήλης Α' με τους ορισμούς της στήλης Β'.

Στήλη Α'

Στήλη Β'

1. Ευγ. Βούλαρης.	α. Τόνιζε τη σημασία της αγωγής
2. Μ. Περδικάρης	β. Συνέγραψε τη Νεωτερική Γεωγραφία
3. Δ. Καταρτζής	γ. Σατίριζε πρόσωπα της εποχής του
4. Γ. Κωνσταντάς	δ. Δίδαξε στην Αθωνιάδα Σχολή

Απάντηση: 1δ, 2γ, 3α, 4β

12. Αναζητήστε σε εγκυκλοπαίδειες και στο διαδίκτυο [...] πληροφορίες για τον άγιο Κοσμά τον Αιτωλό.

Ο Κοσμάς ο Αιτωλός γεννήθηκε σε ένα χωριό της Αιτωλίας το 1714. Μαθήτευσε στα διδασκαλεία της Παρνασσίδας και της Ναυπακτίας πλάι σε ονομαστούς ιεροδιδασκάλους. Το 1749 πήγε στην [Αθωνιάδα Σχολή](#) του [Αγίου Όρους](#) (χερσόνησος του Άθω), όπου έκανε σπουδές ανωτέρου επιπέδου στη θεολογία και τη φιλοσοφία. Μόνασε για δύο περίπου χρόνια στη μονή Φιλοθέου του Αγίου Όρους. Το 1759 εγκατέλειψε το

μοναστήρι και με εντολή του Πατριάρχη Σεραφείμ ξεκίνησε τις περιοδείες του στη Δυτική και Βόρεια Ελλάδα, καθώς και την Ήπειρο προκειμένου να αντιμετωπίσει τον αυξανόμενο τότε εξισλαμισμό των χριστιανών κυρίως στις απομακρυσμένες και ορεινές περιοχές.

Πράγματι, από το 1760 γύριζε όλα τα μέρη της Ελλάδας κηρύττοντας τον λόγο του Θεού. Τον βρίσκουμε κυρίως στη Ρούμελη και στη Μακεδονία, αλλά και στην Ήπειρο, στα Επτάνησα και στη Θράκη. «Ενθυμήσεις» σε παλιά βιβλία και χειρόγραφα μαρτυρούν για την καταπληκτική εντύπωση που άφηνε το πέρασμά του στους απλούς ανθρώπους στους οποίους απευθυνόταν. Παρακινούσε με θέρμη τους χριστιανούς να ιδρύσουν σχολεία που θα διδάσκουν την ορθοδοξία. Το σχολείο αντιμετωπίζεται από τον Αιτωλό ως απαραίτητη προϋπόθεση για την προώθηση της ορθοδοξίας και η εκπαίδευση ως εργαλείο κατήχησης στην Ορθοδοξία. Εκτός από τη σημασία της Ελληνικής γλώσσας αναφέρεται συχνά και στο «ποθούμενο» που ήταν η απελευθέρωση του γένους. Τις **διδασχές** του δεν τις έγραφε, αλλά αυτοσχεδίαζε και τις έγραφαν αργότερα από μνήμης αφοσιωμένοι ακόλουθοί του γι' αυτό και διακρίνονται από το αυθόρμητο και το ανεπιτήδευτο του προφορικού λόγου, χωρίς κοσμητικά και λογοτεχνικά στολίδια, αλλά με μια τραχύτητα και ευθύτητα δωρική, ρουμελιώτικη, που κλείνει μέσα της αφάνταστη δύναμη. Όπως είναι φυσικό, καθώς το κήρυγμά του Κοσμά του Αιτωλού διασώθηκε μέσω της προφορικής παράδοσης, η ακρίβειά του είναι σχεδόν αδύνατο να βεβαιωθεί. Οι *Διδασχές* και οι *Προφητείες* έτυχαν επανειλημμένων αντιγραφών και εκδόσεων και αποτέλεσαν δημοφιλή λαϊκά θρησκευτικά αναγνώσματα. Τα μόνα σωζόμενα ιδιόχειρα γραπτά του Αγ. Κοσμά είναι μερικές επιστολές.

Ο Κοσμάς ο Αιτωλός συνδυάζει σε μια υψηλή σύνθεση το πνεύμα του Διαφωτισμού και της παιδείας με τη θρησκευτική πίστη και την εθνική συνείδηση. Στον δρόμο για την αφύπνιση του γένους μπορεί να θεωρηθεί πρόδρομος, όπως και ο Ρήγας. Είχαν και το ίδιο τέλος το 1779 οι τουρκικές αρχές τον συνέλαβαν και τον εκτέλεσαν. Ο Κοσμάς ο Αιτωλός μας μεταφέρει σε έναν κόσμο διαφορετικό από τον λόγο των Φαναριωτών και

των Επτανησίων. Μας μεταφέρει στον κόσμο της υπαίθρου, έναν κόσμο στερημένο από παιδεία ή καλλιέργεια, που όμως αποτελεί τον κορμού του ελληνισμού.
 (πηγές: Λίνος Πολίτης, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ. ΜΙΕ, Αθήνα, 1985
http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%B8%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%AC%CE%B4%CE%B1_%CE%91%CE%BA%CE%B1%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%AF%CE%B1)

13. Τοποθετήστε τις ιδιότητες στη στήλη που ταιριάζουν: γεννήθηκε στη Σμύρνη, καταγόταν από το Βελεστίνο, έζησε στη Βλαχία, σπούδασε ιατρική, τύπωσε την προσωπογραφία του Μεγάλου Αλεξάνδρου, εξέδωσε έργα αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων, φονεύθηκε από τους Τούρκους.

Ρήγας Φεραίος	Αδαμάντιος Κοραής
καταγόταν από το Βελεστίνο	γεννήθηκε στη Σμύρνη
έζησε στη Βλαχία	σπούδασε ιατρική
τύπωσε την προσωπογραφία του Μ. Αλεξάνδρου	εξέδωσε έργα αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων
φονεύθηκε από τους Τούρκους	

14. Αντιστοιχίστε τους όρους της στήλης Α' με τις χρονολογίες της στήλης Β'.

Στήλη Α'	Στήλη Β'
1. Διονύσιος «Σκυλόσοφος»	α. 1770 μ.Χ.
2. Συνθήκη Κιουτσούκ Καϊναρτζή	β. 1774 μ.Χ.
3. Δασκαλογιάννης	γ. 1571 μ.Χ.
4. Ναυμαχία Ναυπάκτου	δ. 1600 μ.Χ.

Απάντηση: 1δ, 2β, 3α, 4γ

15. Αναζητήστε σε εγκυκλοπαίδειες και στο διαδίκτυο, στις ιστοσελίδες <http://www.imma.edu.gr> και <http://www.scribd.com>, πληροφορίες για τους Ρωσοτουρκικούς Πολέμους και συζητήστε στην τάξη τη σημασία τους για τους Έλληνες.

Από τα τέλη του 17ου αιώνα (1676) έως τέλη του 19ου αιώνα (1878) οι σχέσεις Τουρκίας Ρωσίας χαρακτηρίζονται από μια περίοδο πολεμικών συγκρούσεων. Στη διάρκεια αυτών των δύο σχεδόν αιώνων διεξήχθησαν 10 ρωσοτουρκικοί πόλεμοι.

Από την εποχή του Μεγάλου Πέτρου η Ρωσία εμφανίζεται ως η νέα μεγάλη ευρωπαϊκή δύναμη και ο κυριότερος αντίπαλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Στρατηγικός στόχος της ρωσικής πολιτικής από τις αρχές του 18ου αιώνα είναι να προσαρτήσει τα βόρεια παράλια του **Εύξεινου Πόντου** (ή Μαύρη Θάλασσα), που βρίσκονταν κάτω από την τουρκική κυριαρχία, ώστε να εκβιάσει την ελεύθερη δίοδο προς το Αιγαίο από τα

Στενά. Συγχρόνως, στο διπλωματικό επίπεδο προσπαθεί να εδραιώσει την επιρροή της στους χριστιανικούς λαούς της Βαλκανικής Χερσονήσου με πρόσχημα την απελευθέρωσή τους, στην πραγματικότητα, όμως, επιδιώκοντας να τους χρησιμοποιήσει ώστε να υποβοηθήσει τη σύγκρουσή της με την Τουρκία. Από τη σειρά των πολέμων που έχουν γίνει ανάμεσα στη Ρωσία και την Τουρκία δύο είχαν άμεσο αντίκτυπο στους Έλληνες. Ο πρώτος ήταν ο πόλεμος του 1768 και ο δεύτερος εκείνος του 1828-1829.

• Στο πλαίσιο του ρωσοτουρκικού πολέμου του 1768-1774, με τον οποίο η αυτοκράτειρα της Ρωσίας

Αικατερίνη Β΄ επιδίωξε την προσάρτηση των βόρειων παραλίων του Εύξεινου Πόντου, εντάσσονται τα **Ορλοφικά** και η επανάσταση στην Πελοπόννησο, στην Κρήτη (με την ανταρσία του **Δασκαλογιάννη στα Σφακιά**), στην Ήπειρο, στη Στερεά και αλλού. Επηρεασμένοι οι Έλληνες από τις υποσχέσεις των ομόθρησκών τους Ρώσων για βοήθεια, ανταποκρίθηκαν στην πολεμική έκκληση της Αικατερίνης, η οποία εκμεταλλεύτηκε τον πόθο τους για ελευθερία, και συμφώνησαν να ξεσηκωθούν μόλις καταφτάσουν στην Πελοπόννησο οι Ορλόφ. Πράγματι, στα τέλη Φεβρουαρίου του 1770 μια μικρή μοίρα του ρωσικού στόλου έφτασε στο λιμάνι του Βιτύλου στη Μάνη. Μέσα σε λίγο χρόνο οι επαναστατημένοι Μανιάτες με τους ολιγάριθμους Ρώσους ανέλαβαν δράση και έδιωξαν τους Τούρκους από την Καλαμάτα, τον Μυστρά και άλλες περιοχές. Για μια στιγμή φάνηκε ότι η επανάσταση θα πετύχαινε. Η κακή όμως οργάνωση και εκτέλεση των επιχειρήσεων και η μικρή στρατιωτική δύναμη των Ρώσων επέτρεψαν στους Τούρκους να καταστείλουν την εξέγερση. Οι συνέπειες για τον ελληνικό πληθυσμό ήταν μεγάλες καθώς η Πάτρα, η Τριπολιτσά, η Μεσσηνία, η Αχαΐα και άλλες περιοχές της Ελλάδας δοκιμάστηκαν σκληρά από τις επιδρομές των Τουρκαλβανών που επί 9 χρόνια ερήμωσαν όλη την Πελοπόννησο. Οι Ρώσοι μετά τις ήττες τους εγκατέλειψαν την Πελοπόννησο αφήνοντας τον πληθυσμό στο έλεος της εκδικητικής μανίας των Τούρκων.

Λίγο αργότερα ο ρωσικός στόλος νίκησε τον τουρκικό στη θαλάσσια περιοχή του Τσεσμέ, κοντά στη Χίο. Αποτέλεσμα του ρωσοτουρκικού αυτού πολέμου ήταν η υπογραφή της συνθήκης του **Κιουτσούκ Καϊναρτζή** με την οποία οι Έλληνες εξασφάλισαν πολλά προνόμια, ανεξιθρησκία και ελεύθερης εμπορικής δραστηριότητας με την προστασία της Ρωσίας. Με τον τρόπο αυτό οι Έλληνες μπόρεσαν να αναπτυχθούν οικονομικά αλλά και να αποκτήσουν πολύτιμη ναυτική πείρα, που θα τους είναι απαραίτητη μερικές δεκαετίες αργότερα όταν θα αγωνίζονται για την ανεξαρτησία τους.

• Στον ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1787-1792 έδρασε ο **Λάμπρος Κατσώνης** ο θρυλικός η Έλληνας θαλασσομάχος. Κατά τη διάρκεια των Ορλοφικών (1770-1774) κατατάχθηκε στον ρωσικό στόλο και πήρε μέρος σε ναυτικές επιχειρήσεις κατά των Τούρκων. Με την κήρυξη του ρωσοτουρκικού πολέμου (1787-1792), ο Κατσώνης ζήτησε άδεια από τον

διοικητή του ώστε να οργανώσει απελευθερωτικό κίνημα στην Ελλάδα. Ο Κατσώνης μετέβη πρώτα στην Τεργέστη, όπου με εισφορές ομογενών αγόρασε μια φρεγάτα, και τον Φεβρουάριο του 1788 κατέπλευσε στη Ζάκυνθο, αφού καθ' οδόν ενίσχυσε τον στόλο του με άλλα 14 τουρκικά πλοία, τα οποία αιχμαλώτισε. Με τον μικρό του στόλο και τις επιδρομές του εναντίον των Τούρκων, τους ανάγκασε να διασπάσουν τον στόλο τους διατηρώντας μια ισχυρή μοίρα στο Αιγαίο, που σε διαφορετική περίπτωση θα την έστελναν στον Εύξεινο Πόντο εναντίον των Ρώσων. Παράλληλα, ο Κατσώνης πρόσφερε μοναδικές υπηρεσίες στο Γένος, αναπτερώνοντας το εθνικό τους φρόνημα και εξυψώνοντας στα μάτια των Ευρωπαίων το όνομα των Ελλήνων.

- Ο πιο σημαντικός από ελληνικής πλευράς ρωσοτουρκικός πόλεμος είναι εκείνος του 1828-1829, γιατί αποτέλεσμά του ήταν η **Συνθήκη της Αδριανούπολης** το Σεπτέμβριο του 1829. Με τη συνθήκη αυτή η Τουρκία αναγνώριζε την ίδρυση του ελληνικού κράτους, που είχε αποφασιστεί από το Πρωτόκολλο του Λονδίνου το 1827.

- Η επόμενη ρωσοτουρκική σύρραξη ήταν ο **Κριμαϊκός Πόλεμος** του 1853-1856, στον οποίο αναμείχθηκαν και άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, η Αγγλία, η Γαλλία και το Βασίλειο Σαρδηνίας-Πεδεμοντίου, οι οποίες πολέμησαν στο πλευρό της Τουρκίας. Αιτία του πολέμου ήταν οι απαιτήσεις της Ρωσίας ως προς την προστασία των ορθοδόξων χριστιανών που ζούσαν στα εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Άλλος σημαντικός παράγοντας ήταν η διαφορά Ρωσίας και Γαλλίας ως προς τα προνόμια ορθοδόξων και καθολικών στους Αγίους Τόπους, που κατέχονταν από τους Τούρκους. Η Πύλη, πιεζόμενη από τη Γαλλία, ανανέωσε τον Φεβρουάριο του 1852 τις παραχωρήσεις που είχαν γίνει παλιότερα στην καθολική εκκλησία, πράγμα το οποίο εξόργισε τη Ρωσία, η οποία ζήτησε: α) να ακυρωθεί η σχετική ενέργεια της Πύλης, β) να αναγνωριστεί η ανεξαρτησία της ορθόδοξης εκκλησίας στους Αγίους Τόπους και γ) να αποδοθούν

στους ορθοδόξους τα ιερά προσκυνήματα. Όταν ξέσπασε ο Κριμαϊκός πόλεμος ο ελληνισμός, ελεύθερος και υπόδουλος, πίστευε σε πιθανή νίκη της Ρωσίας και ότι ήρθε η ώρα για την πραγμάτωση των εθνικών του πόθων. Έτσι στην Θεσσαλία, Ήπειρο και τη Μακεδονία εκδηλώθηκαν επαναστατικά κινήματα για απελευθέρωση των αλυτρωτών αδελφών. Σύντομα όμως οι τουρκικές δυνάμεις κατέστειλαν τις επαναστατικές εστίες, οι επαναστάτες έμειναν αβοήθητοι από την απροετοίμαστη ελληνική κυβέρνηση, ενώ μοίρα του γαλλικού στόλου κατέλαβε τον Πειραιά (τέλη Μαΐου 1854) για να επιτηρεί την Ελλάδα. Στη συνδιάσκεψη των Παρισίων, οι σύμμαχοι αρνήθηκαν να λάβει μέρος η Ελλάδα και η κατοχή του Πειραιά συνεχίστηκε ως το 1857 με καταστροφικές οικονομικές συνέπειες για τη χώρα και τον ελληνικό λαό.

Η νέα κρίση του Ανατολικού Ζητήματος πέρασε, χωρίς και αυτή τη φορά να την εκμεταλλευτεί η Ελλάδα. Από την οδυνηρή αυτή κρίση όμως

διαλύθηκε ο μύθος περί ευρωπαϊκού φιλελληνισμού, καθώς και η πολιτική τοποθέτηση των Ελλήνων σε κόμματα προσανατολισμένα προς την πολιτική των τριών μεγάλων δυνάμεων (αγγλικό, ρωσικό, γαλλικό). Ταυτόχρονα οι ελπίδες των υποδούλων Ελλήνων αναπτερώθηκαν, μεγάλωσε ο πόθος τους για ελευθερία και ισχυροποιήθηκαν οι δεσμοί με τους ελεύθερους αδελφούς τους.

•Ο τελευταίος ρωσοτουρκικός πόλεμος, του 1877-1878, που ήταν και ο σημαντικότερος, είχε τις ρίζες του στο συνεχιζόμενο ενδιαφέρον της Ρωσίας για τις τύχες των ορθόδοξων χριστιανών, ιδίως των σλάβων, της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο πόλεμος αυτός έληξε με τη **Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου**, χωριού στα δυτικά της Κωνσταντινούπολης, η οποία υπογράφηκε στις 3 Μαρτίου 1878. Η συνθήκη μετέβαλλε ριζικά την κατάσταση των ευρωπαϊκών κτήσεων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και τερμάτιζε κάθε τουρκικό έλεγχο στη Βαλκανική Χερσόνησο.

Το **Συνέδριο του Βερολίνου** που ακολούθησε οι Μεγάλες Δυνάμεις προσπάθησαν να λύσουν διπλωματικά τις διαφορές τους αποφεύγοντας έναν ευρωπαϊκό πόλεμο για τον οποίο δεν ήταν προετοιμασμένες. Για την Ελλάδα υπήρχε μια καταρχήν απόφαση να της δοθούν ορισμένα εδάφη, ώστε να διατηρηθούν οι εδαφικές ισορροπίες μεταξύ των βαλκανικών χωρών. Μάλιστα η γαλλική πρόταση έκανε λόγο για νέα σύνορα που θα έφθαναν μέχρι την κοιλάδα του Πηνειού στη Θεσσαλία και τον ποταμό Καλαμά στην Ήπειρο (με τα Ιωάννινα). Η πρόταση αυτή έγινε αποδεκτή από τις άλλες χώρες εκτός της Βρετανίας που εξέφραζε αντιρρήσεις.

Το γεγονός αυτό εκμεταλλεύτηκε η οθωμανική αντιπροσωπεία, που εμφανιζόταν αρνητική σε οποιαδήποτε εδαφική παραχώρηση προς τη χώρα μας. Έτσι οι ισχυροί

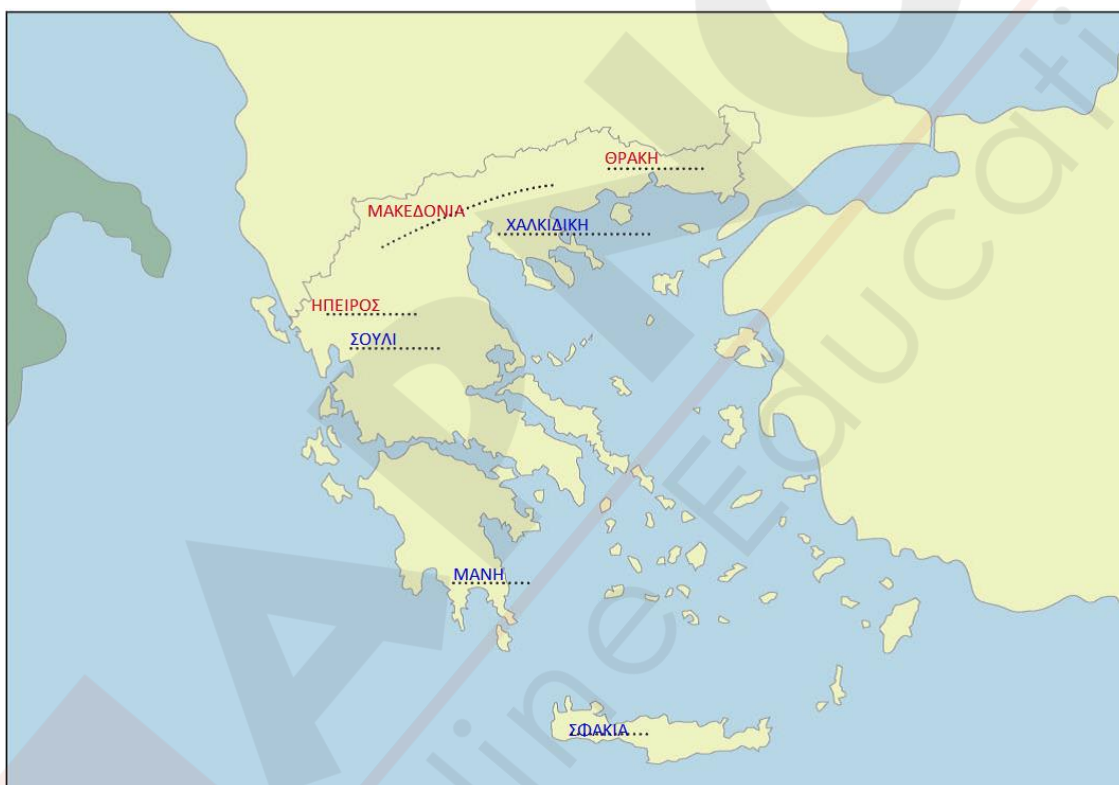
πρόσθεσαν στη συνθήκη το άρθρο 24 στο οποίο προβλεπόταν οι δύο χώρες να διευθετήσουν με απευθείας συζητήσεις τη χάραξη νέων συνόρων, με βάση διαπραγμάτευσης τη γαλλική πρόταση που εθεωρείτο ευνοϊκή για την Ελλάδα. Αν δεν κατάφερναν να βρουν μια αμοιβαία αποδεκτή λύση, τότε οι χώρες του συνεδρίου, ως

μεσολαβητές, θα είχαν το δικαίωμα να επέμβουν και να καθορίσουν αυτές τα νέα όρια του ελληνικού κράτους. Έτσι, η τελική απόφαση, που χαρακτηρίστηκε οριστική παραχώρουσε στην Ελλάδα τη Θεσσαλία, πλην της Ελασσόνας, και από την Ήπειρο μόνο την περιοχή της Άρτας. <http://www.ime.gr/projects/tanzimat/gr/main/630.html>

Όπως φαίνεται και από τα παραπάνω, οι πόλεμοι μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας επηρέαζαν και το ελληνικό ζήτημα. Σίγουρα οι πόλεμοι αυτοί ήταν συνέπεια του ανταγωνισμού μεταξύ των δύο χωρών, των κατακτητικών βλέψεων των τσάρων καθώς επίσης της οικονομικής και στρατηγικής ανάγκης που είχε η Ρωσία να βρει διέξοδο προς τη θάλασσα και φυσικά της προσπάθειας του σουλτάνου να διατηρήσει τα κερτημένα στην περιοχή των Βαλκανίων και του Εύξεινου Πόντου. Ο ελληνικός λαός πολλές φορές έπεσε θύμα των ρωσικών συμφερόντων και της ρωσικής διπλωματίας (όπως συνέβει με την περίπτωση των Ορλοφικών), η οποία χρησιμοποίησε τον πόθο του για

ελευθερία για να εξυπηρετήσει τα δικά της συμφέροντα. Υπήρχαν όμως και περιπτώσεις, όπως με τη συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή ή με τη συνθήκη της Ανδριανούπολης, που αποκόμισε οφέλη και, στην προσπάθεια να κερδίσει την εθνική του ανεξαρτησία, εκμεταλλεύτηκε όσο μπορούσε καλύτερα την αντιπαλότητα μεταξύ των δύο μεγάλων χωρών.

- 16.** Συμπληρώστε στο χάρτη με τη βοήθεια του δασκάλου και των συμμαθητών σας τις εξής περιοχές και τοπωνύμια: Σφακιά, Μάνη, Σούλι, Θράκη, Μακεδονία, Ήπειρος, Χαλκιδική.

- 17.** Τοποθετήστε τα γεγονότα στη σειρά αρχίζοντας από ίο παλαιότερο: Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή, Επανάσταση 1821, εκτέλεση Ρήγα, παραχώρηση προνομίων στο Πατριαρχείο.

1. Παραχώρηση προνομίων στο Πατριαρχείο
2. Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή
3. Εκτέλεση Ρήγα
4. Επανάσταση 1821

- 18.** Παρατηρήστε την εικόνα 6 στη σελίδα 47 του Βιβλίου σας και σημειώστε τις αγροτικές εργασίες που παρουσιάζονται. Κατόπιν συζητήστε στην τάξη ποιες από αυτές γίνονται σήμερα με τον ίδιο τρόπο και ποιες με διαφορετικό (π.χ. χρήση μηχανημάτων).

Στον πίνακα παρουσιάζονται σκηνές από τη ζωή στην ύπαιθρο και οι κύριες αγροτικές και κτηνοτροφικές εργασίες.

Ξεκινώντας από δεξιά και στην πάνω πλευρά του πίνακα βλέπουμε το μάζεμα της ελιάς. Ένας αγρότης με ένα ραβδί χτυπά τις ελιές να πέσουν από το δέντρο, ενώ δύο αγρότισσες σκυμμένες

μαζεύουν τον καρπό. Η διαδικασία σε πολλές περιοχές της χώρας δεν έχει αλλάξει σημαντικά ευδοκιμεί ακόμη η παραδοσιακή μέθοδος συγκομιδής, με τη βοήθεια ίσως κάποιων νεότερων εργαλείων: τα κλαδιά περνιούνται με το «χτένι» για να αποσπαστεί ο καρπός με μεγαλύτερη ευκολία και ταχύτητα, ενώ το έδαφος κάτω από την ελιά στρώνεται με λιόπανα ή με ειδικό δίχτυ από συνθετικό υλικό. Σκάλες από ξύλο ή αλουμίνιο χρησιμοποιούνται για το μάζεμα των δυσπρόσιτων κλαδιών. Στους μεγάλους ελαιώνες χρησιμοποιούνται ειδικά μηχανήματα για τη συγκομιδή, ενώ για ακόμη μεγαλύτερη ταχύτητα και απόδοση στη συγκομιδή υπάρχουν στην αγορά και αυτοκινούμενα μηχανήματα ελαιοσυλλογής.

Στην επάνω δεξιά πλευρά του πίνακα ένας μελισσοκόμος προσπαθεί να συλλέξει μέλι από το μελίσσι του. Για να απομακρύνει τις μέλισσες χρησιμοποιεί τον καπνό από μια φωτιά που καίει σε ένα σκεύος. Οι σημερινοί μελισσοκόμοι διαθέτουν στολές που προστατεύονται από τις μέλισσες ο τρόπος όμως της συλλογής και τις παραγωγής των προϊόντων του μελιού δεν φαίνεται να έχει αλλάξει από την περίοδο της Τουρκοκρατίας ως τις μέρες μας.

Στο κέντρο ένας κτηνοτρόφος προσπαθεί να τυροκομήσει κάποιο γαλακτοκομικό προϊόν. Φυσικά σήμερα ο τρόπος αυτός παρασκευής των τυροκομικών προϊόντων έχει εγκαταλειφθεί και στη θέση του καζανιού της εικόνας έχουν πάρει υπερσύγχρονα τυροκομεία που ακολουθούν αυστηρούς κανόνες υγιεινής. Μόνο σε μεμονωμένες περιπτώσεις ίσως συναντήσουμε την παρασκευή τυριού με τον παραδοσιακό τρόπο.

Στην αριστερή κάτω πλευρά του πίνακα ένας [βυρσοδέψης](#) προσπαθεί να στεγνώσει ένα δέρμα στον ήλιο. Τα μέσα που χρησιμοποιούσαν για την κατεργασία των δερμάτων, ή πιο σωστά για τη «δέψη» των δερμάτων, ήταν ο καπνός και το στέγνωμα στον ήλιο. Σήμερα αυτοί οι τρόποι δεν χρησιμοποιούνται. Πάνω Οι σημερινοί τρόποι βασίζονται στις γνώσεις της Χημείας και εφαρμόζονται, ανάλογα με το είδος του δέρματος, ανάλογα με το πού και με ποιον τρόπο θα χρησιμοποιηθεί το δέρμα, με το αν θέλουμε να μείνει το τρίχωμα που έχει ή όχι κ.λπ.

Στην κάτω δεξιά πλευρά του πίνακα έχουμε έναν κτηνοτρόφο που σφάζει ένα ζώο. Σήμερα τη σφαγή των ζώων την αναλαμβάνουν σύγχρονα σφαγεία που υπόκεινται σε αυστηρούς υγειονομικούς κανόνες. Βέβαια και αυτή η σκηνή είναι γνωστή στις αγροτικές και ορεινές περιοχές της χώρας μας και αφορά κυρίως σφαγή ζώων που προορίζονται για την οικογενειακή κατανάλωση.

19. Συμπληρώστε με τη βοήθεια του δασκάλου σας τα κενά που υπάρχουν στο παρακάτω κείμενο:

Δάσκαλοι **Γένους** ονομάζονται οι μορφωμένοι Έλληνες που κατά την Τουρκοκρατία **συνέβαλαν** με την **προφορική** διδασκαλία τους ή με τα κείμενά τους στην **καλλιέργεια** της ελληνικής παιδείας. Αρκετοί από τους δασκάλους του Γένους ήταν ή έγιναν αργότερα **κληρικοί**. Κατά τον 18^ο και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα οι ιδέες και τα κηρύγματα του **Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού** έκαναν την εμφάνισή τους στη δυτική Ευρώπη. Οι ιδέες αυτές έφτασαν γρήγορα και στην **ελληνική** Χερσόνησο δυναμώνοντας την **επαναστατική** διάθεση των υπόδουλων Ελλήνων.